

Novica Vujović <https://orcid.org/0000-0003-4528-6287>

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, Baja Pivljanina 134, 81 250 Cetinje, Crna Gora,
e-mail: novica.vujovic@fejck.me

**CRNOGORSKA ONOMASTIKA U KONTEKSTU SLOVENSKE
ONOMASTIKE: POVODOM PROJEKTA *SŁOWIAŃSKA
ONOMASTYKA. ENCYKLOPEDIA*, TOM II,
WARSZAWA–KRAKÓW, 2003**

ONOMASTYKA CZARNOGÓRSKA W KONTEKŚCIE ONOMASTYKI
SŁOWIAŃSKIEJ: W ZWIĄZKU Z PROJEKTEM *SŁOWIAŃSKA ONOMASTYKA.
ENCYKLOPEDIA*, TOM II, WARSZAWA–KRAKÓW 2003

MONTENEGRIN ONOMASTICS IN THE CONTEXT OF SLAVIC
ONOMASTICS: THE *SLAVIC ONOMASTICS. ENCYCLOPEDIA* PROJECT,
VOLUME II, WARSAW–KRAKOW, 2003

Ključne riječi: onomastika, crnogorski jezik, slavistika

Słowa kluczowe: onomastyka, język czarnogórski, slawistyka

Keywords: onomastics, Montenegrin language, Slavic studies

Sažetak

U ovome članku govorimo o jednom značajnom onomastičkom projektu kakav je *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, tom II. Posebna je pažnja usmjerena na činjenicu da je crnogorska građa upisana kao dio fonda srpskog jezika.

Streszczenie

W artykule mowa jest o istotnym projekcie onomastycznym, jakim jest *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, tom II. Szczególną uwagę zwrócono na to, że materiał czarnogórski jest zarejestrowany jako część zasobu języka serbskiego.

Abstract

The article discusses an important onomastic project, which is *Slavic Onomastics. Encyclopedia*, volume II. Special attention is paid to the fact that the Montenegrin material is recorded as part of the Serbian language resource.

Položaj crnogorske onomastike kroz vrijeme ni u čemu se nije razlikovao od statusa kakav su imale crnogorska dijalektologija i druge discipline što jezikoslovnoj montenegristici, odnosno crnogorskoj filologiji uopšte pripadaju.

Razvojni put montenegristike, kako književne tako i jezikoslovne, imao je takvu sudbinu da se u odsustvu naučnih i institucija kulture, te uglavnom s kadrom koji je školovan izvan crnogorske sredine znatno kasnije nego u ostalim centrima i društvima bivše jugoslovenske zajednice uspostavlja montenegristika, kao disciplina od temeljnog značaja za crnogorsku kulturu i nauku. Taj emancipatorski proces imao je za cilj, pored ostaloga, afirmaciju imena te discipline te borbu za njezin društveni i akademski status.

Autoriteti u filologiji bivše jugoslovenske države kojoj je i Crna Gora pripadala dominantno su bili iz Beograda, te su u skladu s njihovim lingvističkim i ideološkim konceptom svi jezički materijali s prostora crnogorskoga jezika tretirani i proučavani kao dio korpusa srpskoga (srpskohrvatskoga) jezika i srbistike. Crnogorsko društvo čak do druge polovine XX vijeka nije imalo formiran univerzitet, akademiju nauka i sl., a ilustrativna je i činjenica da je prvo ministarstvo kulture u tom nazivu formirano 1992. Školovanje kadra u svim sferama uglavnom se odvijalo u Beogradu, pa su tako i programi, istraživanja i razne aktivnosti u vezi s crnogorskom kulturnom baštinom, istorijom, tradicijom i jezikom bile projektovane i značajno usmjeravane iz toga centra¹. Istorija je ovih dešavanja dugo bila nemilosrdna prema nekolicini značajnih pojedinaca (filologa i kulturnih radnika) koji su još prije više decenija usprotivili se takvom tretmanu crnogorske kulture i raspravljali o naučnim kriterijumima iz kojih nedvosmisleno proizlazi i pravo i status montenegristike i njezinih lingvističkih, književnoistorijskih, kulturoloških, etnoloških i drugih proučavanja. Tako smo zaslugama intelektualaca, među kojima su Radoje Radojević, Vojislav Nikčević, Pavle Mijović, Danilo Radojević i dr., a čije su aktivnosti počele se širiti 1960-ih, došli do kraja XX i prve dvije decenije XXI vijeka kad se montenegristika statusno usvršćuje [Čirgić, 2011]. Ta je činjenica, pored ostaloga, došla i kao posljedica povraćaja državne samostalnosti i formiranja nekih bazičnih institucija kakve Crna Gora dotad nije imala a bez kojih nije ni mogla adekvatno uticati na kulturnu i jezičku politiku država u čijem se sastavu nalazila tokom XX vijeka. Konačno, zahvaljujući radu Fakulteta za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, kadru te ustanove i njihovim stranim saradnicima, te znatnome broju monografija i dr. izdanja, kao i realizovanih projekata s crnogorskim temama – možemo reći da su montenegristika i njezina postignuća danas vidljiviji nego ikad ranije.

1 Apsolutno bi bilo pogrešno, razumije se, misliti kako su svi ti procesi i realizovani projekti iz toga perioda imali isključivo negativan uticaj na crnogorsku kulturu, osobito na planu formalnog uspostavljanja institucija i njihova funkcionisanja, ali u domenu jezičke i kulturne polite jasno je da su ideološke strategije za crnogorsko društvo usmjeravali vodeći beogradski lingvisti – Aleksandar Belić, Pavle Ivić i drugi.

Pogledali se na ova dešavanja iz perspektive trenutka kad se održava ova konferencija u Lođu², jasno je da našim kolegama u inostranstvu treba predložiti sve pojediniosti s kojima se crnogorski onomastičari, dijalektolozi i filolozi uopšte srijeću kroza sve vrijeme rada. Da su nama u montenegristici, a tu prije svega mislimo na Fakultet za crnogorski jezik i književnost, namjere poštene i naučni principi jedini kriterijum, nastojaćemo demonstrirati ovim osvrtom na kapitalni projekat *Slovenska onomastika. Encyklopedija* iz 2003. koji su realizovale eminentne naučne adrese iz Varšave i Krakova. Da podšetimo ukratko. Enciklopediju su uredili Eva Žetelska-Feleško, Aleksandra Česlikova u saradnji sa Ježim Dumom, a objavio je Institut za poljski jezik Poljske akademije nauka (Instytut Języka Polskiego PAN) [Rzetelska-Feleszko, Cieślukowa, Duma, 2003]. Ovo izdanje sadrži popis autora tekstova za posebne slovenske jezike, kao i spisak literature na bazi koje su nastali autorski članci. Knjiga je strukturirana tako da su autorski članci raspoređeni ovim nizom: ojkonimija, mikrotoponimi, oronimija, hidronimija, urbanonimi, zoonimija, hrematonimija, vlastito ime i društvena problematika, vlastita imena u literaturi, vlastita imena i religijska problematika te kao posljednje – smjena u imenovanjima u XX vijeku. Onomastička pitanja unutar srpskoga jezičkog prostora predstavile su Milica Grković i Zvezdana Pavlović a za hrvatsku onomastiku angažovan je bio Petar Šimunović, za upućenije nesumnjivo značajne ličnosti u naučnoj zajednici štokavskoga i opšteslovenskog područja.

S pozicija crnogorske onomastike naučne domete ovako velikog projekta nesumnjivo vrijedi pozdraviti, osobito što je njime zahvaćen golem prostor slovenske grane jezika. Da bi ovaj projekat, međutim, u punom značenju imao vrijednost za sve korisnike u filologiji, mora se dio koji se tiče crnogorskoga jezika prepraviti i dati autentično – to znači u skladu s relevantnom literaturom i jezičkim činjenicama s terena koje su posvjedočene kao opštercnogorske. O tome i u načelu i u činjenicama nalazimo u radovima dijalektologa i standardologa Adnana Čirgića, pa uz gorespomenutu njegovu knjigu vidi i *Dijalektologija crnogorskoga jezika* [Čirgić, 2017; 2020]. Mnogo vrijednih informacija donose zbornici *Cetinjski filološki dani* [Vujović, 2021a; 2022].

Potrebno je, i tu da budemo jasni, dodatno kontekstualizovati s aspekta recentnih rezultata u jezikoslovnoj montenegristici te statusa koji zvanično ima standardni crnogorski jezik kao službeni jezik u državi Crnoj Gori. Kontekstualizacija rezultata ove *Enciklopedije* još i više je potrebno iz ugla štokavskih jezičkih prilika. Tako sagledana, ova *Enciklopedija* svjedoči da su toponomastički i uopšte jezički materijali crnogorskoga jezika bilježeni kao fond srpskoga jezika. Ovim se izdanjem, dakle, Crna Gora i njezin službeni jezik ne obrađuju kao zaseban jezički entitet, što se, ponovićemo, mora problematizovati osobito sa sociolingvističkoga

2 III naukowa konferencja z cyklu „Język – Region – Kultura”, pt. *Gwara jako medium kulturowe. Historia i współczesność*, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii, Polska Akademia Nauk – Oddział w Łodzi, Łódź, 21–22.09.2022 r.

statusa standardnih štokavskih jezika. Ne samo da crnogorska građa nije obrađena zasebno, nego se ni na jednome mjestu ne atribuiraju tako da korisnik *Enciklopedije* može nedvosmisleno znati koji su primjeri s crnogorskoga terena.

Sumarno data građa za srpski jezik u *Enciklopediji* je strukturno i semantički ukratko opisana unutar cjelina koje smo gore pobrojili. Da bi se opravdalo unošenje crnogorskoga toponomastičkog materijala i jezičkih specifičnosti koje bi se zasvjedočile kako se broj primjera s crnogorskoga terena bude uvećavao, nerijetko se daju načelne formulacije u vidu „lekseme govornog jezika“, „lokalne govorne osobine“, „konzervacija pokrajinskih leksema“ itd. Autorke, znači, drže da je metodološki opravdano sve toponomastičke primjere u jezičkome smislu tretirati kao produkt teritorijalnoga raslojavanja srpskoga jezika.

Onomastika je, poznato je, naučna disciplina koja se bavi imenima, i to primarno antroponimima i toponimima. Toponimi i antroponimi kao dio jezičkoga materijala prenose dragocjene sadržaje onomastičarima, proučavaocima istorije jezika i dijalektologije, geografima, etnologima te predstavljaju pravi pokazatelj opšteg socijalnog položaja naselja i identiteta ljudi određenoga područja. Za jezik kao društvenu kategoriju pomenuta vrsta istraživanja nudi dragocjen izvor saznanja [Vujović, 2020, str. 11–12]. Dakle, onomastička građa nudi jezičke informacije za određeno područje, još preciznije dio je jezičkoga inventara ljudi koji konkretne toponime stvaraju, generacijski prenose i čuvaju. S obzirom na to, kao i na činjenicu da na štokavskome sociolingvističkom prostoru govorimo o zasebnim standardnim jezicima – bosanskome, crnogorskome, hrvatskome i srpskom – u *Enciklopediji* o kojoj je riječ građa s crnogorskoga jezičkog prostora u tekstovima o srpskoj onomastici tretira se pogrešno: u pogledu identiteta zanemarena je njezina pripadnost crnogorskome jezičkom prostoru. Za tu se građu čak ni u pogledu geografskog pozicioniranja ne daje precizan podatak odakle je, s kojega je područja itd. Valja istaknuti da se o građi iz ove *Enciklopedije* može pisati u kontekstu južnoslovenske i slovenske onomastike, ali je nedopustivo zaočiti pa čak indirektno negirati svaki segment njihova opštercnogorskoga karaktera.

U međuvremenu se uz brojne radove dostupne u e-formi i u štampanoj varijanti pojavila bibliografija *Crnogorski jezik: 1768–2020* [2022], čiji bogati sadržaj legitimiše montenegristiku ne samo u filologijama štokavskoga jezičkog prostora, već i u slavistici uopšte. U toj se knjizi na skoro 1000 stranica daju registri studija, monografija, članaka i rasprava o najrazličitijim pitanjima crnogorskoga jezika kroz vrijeme, tako da više niko od naučnika nema opravdanje za izbjegavanje literature iz jezikoslovne montenegristike. Iz spomenute bibliografije, kao i iz bibliografije koju je dijalektolog Drago Ćupić objavio 1984. u zborniku *Crnogorski govori* [Ćupić, 1984], đe je uz dijalektološku data i onomastička literatura do tada poznata, te iz rada *Prilog crnogorskoj onomastičkoj bibliografiji* Novice Vujovića [2014; 2016] – vidljivo je da crnogorska onomastika kao disciplina unutar montenegristike utemeljeno postoji, što znači da je na isti način treba tretirati

i u slavističkoj nauci. Kao primjer kako se u savremenim projektima u slavistici usvaja najvrednije u tradiciji crnogorskih filoloških znanja te postignuća iz recentnih monografija može se uzeti *Enciklopedija slovenskih jezika i lingvistike* iza koje stoji urednički tim na čelu s M.L. Grinbergom [Vujović, 2021b].

Vjerujemo, to neka bude i naša zaključna poruka, da će jedan od učinaka ovoga naučnog skupa i zbornika publikovanih radova biti uključivanje crnogorskih autora u pisanje enciklopedijskih članaka o crnogorskoj onomastici u prvom narednom projektu koji bi predstavljao dopunu enciklopedije *Slovenska onomastika* objavljene u Poljskoj 2003.

BIBLIOGRAFIJA

- Crnogorski jezik: 1768–2020 – bibliografija*, 2022, Fakultet za crnogorski jezik i književnost i Biblioteke Radosav Ljumović, Cetinje–Podgorica.
- ČIRGIĆ Adnan, 2011, *Jezička politika u Crnoj Gori od Njegoša do naših dana*, w: idem, *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Matica crnogorska, Podgorica, str. 171–201.
- ČIRGIĆ Adnan, 2017, *Dijalektologija crnogorskoga jezika*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje.
- ČIRGIĆ Adnan, 2020, *Dijalektolozi i crnogorski jezik*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje.
- ČUPIĆ Drago 1984, *Bibliografija govora Crne Gore*, w: D. Vujičić, J.M. Milović (ur.), *Crnogorski govori. Rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju, Zbornik radova*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, str. 97–128.
- RZETELSKA-FELESZKO Ewa, CIEŚLIKOWA Aleksandra, DUMA Jerzy, 2003, *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. II, Instytut Języka Polskiego PAN, Warszawa–Kraków.
- VUJOVIĆ Novica, 2014, *Prilog crnogorskoj onomastičkoj bibliografiji*, „Lingua Montenegrina, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja“, br. 14, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, str. 3–25.
- VUJOVIĆ Novica, 2016, *Apelativi u crnogorskoj toponimiji*, „Matica“, br. 65, Matica crnogorska, Podgorica, str. 199–214.
- VUJOVIĆ Novica, 2020, *Onomastika Barjamovice, Velestova i Markovine*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje.
- VUJOVIĆ Novica (ur.) 2021a, *Cetinjski filološki dani II. Zbornik radova s naučnoga skupa održanog na Cetinju 10–12. septembra 2019*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost i Univerzitet u Kansasu, Cetinje, <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/31665> (pristup: 6.02.2023).

VUJOVIĆ Novica, 2021b, *Temeljni projekat današnje slavistike*, „Lingua Montenegrina, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja“, br. 27, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, str. 499–501.

VUJOVIĆ Novica (ur.), 2022, *Cetinjski filološki dani III. Zbornik radova s naučnoga skupa održanog na Cetinju 2. i 3. septembra 2021*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost i Univerzitet u Kansasu, Cetinje, <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/33609> (pristup: 6.02.2023).